Rahvaluule olümpiaad 2026/2027

Katusteema:

Pärimus, päriselu ja tehisaru

Teemad:

1. Tehnoloogia mõju pärimusele

Teadus ja tehnoloogia on viinud meid tööstus- ja infoühiskonda, tõstes viimase paarisaja aastaga märgatavalt meie elujärge (näiteks on vähenenud raske füüsiline töö). Samas on see areng toonud kaasa uusi globaalseid väljakutseid, mis puudutavad loodusressursse, keskkonda ja energiat. Kuigi tehnilisi küsimusi lahendavad teadlased ja spetsialistid, on peaaegu igal inimesel oma vahetu tehnoloogiakogemus ja sellest tulenevad arusaamad. Kuna oleme igapäevaselt tehnoloogiast ümbritsetud, sünnib selle pinnalt rahvalikke tõlgendusi ja folkloori, mis on oluline osa meie argikultuurist. Selline tehnoloogiapärimus võib levida nii lugudena kui ka välja kujunenud kommete ja traditsioonidena.

Tehnoloogia mõju pärimusele on kahepoolne. Ühelt poolt muutub koos tehnikaga pärimuse sisu ja teemad (autod, arvutid, internet jne). Näiteks meenutatakse 1990. aastatest lugusid sellest, kuidas varuosade puudusel asendati auto silinder tammepuidust detailiga, et sõidukit kallimalt maha müüa. Teisalt on ka tänapäevases tehnoloogiapärimuses säilinud klassikalised üleloomuliku maailma motiivid. Kui vanasti tegutsesid näkid vesiveskite juures, siis hoolimata tänapäeva ühiskonna ratsionaalsusest, leidub üleloomulikke elemente ka praegustes lugudes. Näiteks tehisaru nähakse ühelt poolt inimesega võrdsena või temast võimsamana, kuid teisalt väidetakse, et tehisaru loodu on väheväärtuslik, kuna sel puudub „hing“. Seega on inimeste vaade tehnoloogiale väga kirev, ulatudes teaduslikust maailmapildist kuni maagilise mõtlemiseni.

Kuna kaasaegset tehnoloogiapärimust on arhiivides veel vähe, on selle teema puhul soovitatav andmeid ise koguda. Uurimistöös tasub kasutada intervjuusid või kirjalikke küsitlusi, kaasates nii nooremaid kui ka vanemaid inimesi. Kuna suur osa suhtlusest toimub veebis, on olulised ka internetivälitööd. Võrdluseks saab kasutada ka juba olemasolevaid arhiivimaterjale.

Vastuseid võiks otsida järgmistele küsimustele: Milliseid tehnoloogiaga seotud argiseid, aga ka ebatavalisi lugusid on inimesed kuulnud või ise kogenud? Milliseid uskumusi seostatakse erinevate tehnoloogiliste seadmetega? Kuidas on tehnoloogia mõjutanud inimeste identiteeti ja eneseväljendust? Millised on arusaamad arvutitest, internetist ja tehisintellektist? Kuidas kirjeldatakse isiklikku suhet tehnikaga, olgu selleks perekonnareliikviaks saanud vana ese või uusim vidin? Samuti tasub uurida tehnikaga seotud fännikultuuri, teatud tüüpi tehnikaseadmete kogumist ning seda, kas tehnoloogiat nähakse inimkonna päästjana või hoopis arengu pidurdajana. Võimalusel on oluline võrrelda, kuidas on inimeste arusaamad aja jooksul muutunud.

VALIK KIRJANDUST

Arvo Krikmann. Infotehnoloogia minu elus. – Mare Kõiva (koost). *Võim & kultuur* 2. Tartu: Eesti Kirjandusmuuseum, 2006, lk 11-26. Internetis: http://www.folklore.ee/pubte/eraamat/voimjakultuur2/

Andrus Tins. Tehnoloogiafolkloor aitab üha modernsemas ühiskonnas inimest näha. – *Universitas Tartuensis: Tartu Ülikooli ajakiri,* 13.02.2025. Internetis: https://ajakiri.ut.ee/tehnoloogiafolkloor-aitab-uha-modernsemas-uhiskonnas-inimest-naha/

Andrus Tins. Üliõpilaste kogemused tehisaru (TA) kasutamisel: pragmaatika ja fantaasia piirimail. – *Mäetagused*, nr 93, 2025, lk 97–116. Internetis: https://www.folklore.ee/tagused/nr93/tins.pdf

Sabine Wienker-Piepho. Mobiiltelefonijutud ehk mobiilipärimus. – Mare Kõiva (toim), *Meedia. Folkloor. Mütoloogia.* (Tänapäeva folkloorist, 3.) Tartu: Eesti Kirjandusmuuseum, 2000, lk 9–31. Internetis: https://www.folklore.ee/pubte/meedia/mobiil.html

INTERNETIALLIKAD

Kristopher Muraveiski. Vene lipud ja nõukogude sümbolid: pilavate tehisaru piltide postitajatele laekusid Pärnu linnavalitsuselt nõudekirjad. – *Delfi uudisteportaal,* 17.04.2026. https://www.delfi.ee/artikkel/120569277/linn-hakkab-tsensuuri-kehtestama-pilavate-tehisaru-piltide-postitajatele-laekusid-parnu-linnavalitsuselt-noudekirjad

Jaan-Juhan Oidermaa. Siirdeuurijad: usk tehnoloogia kõikvõimsusesse teeb meile praegu karuteene. – *Novaator*, *ERR tedadusportaal*, 15.12.2024. https://novaator.err.ee/1609550716/siirdeuurijad-usk-tehnoloogia-koikvoimsusesse-teeb-meile-praegu-karuteene

NB! Kui õpilasel või õpetajal on selle teema kohta täiendavaid küsimusi, siis võib ühendust võtta eposti aadressil andrus.tins@folklore.ee (Andrus Tins).

2. Mina, mitmepaiksus ja mitmekultuurilisus

Maailm avaneb meile mitmekesiste kanalite kaudu. Koolis ja igapäevaelus põimuvad noorte erinevad kodukeeled ja kultuurilised taustad. Tänapäeval on võimalik, et osa kooliajast veedetakse väljaspool Eestit või kolitakse Eesti piires ühest kohast teise. Ka lühiajaline reisimine võib anda väärtusliku eemaltpilgu kodule või kultuurile, mida soovitakse täpsemalt tundma õppida ning mis muudavad kaugelt toodud esemed, maitsed või kombed igapäevaelu osaks. Keskkonna muutus tekitabki mitmekesiseid võrdlusvõimalusi ning uurimisküsimuse või täpsema teema võib uurimistöö koostaja ise sõnastada. Näiteks mida tähendab mitmepaikse elu puhul kodu? Mida võetakse kaasa, mis jääb maha, kuidas kodu tähendus muutub? Mis tekitab kuuluvustunnet, mis võõristust erinevates kontekstides? Milline roll siin on toidul, muusikal, spordil, teistel hobidel? Kuidas nimetatakse nähtusi ühes keeles ja kuidas teises? Mis tähendused lisanduvad, mis kaovad?

Sellel teemal uurimistöö kirjutamiseks on mitmeid võimalusi. Näiteks võib uurida erineva kodukeelega õpilaste koolikogemust, nende kohanemist uue või vana keskkonnaga. Samuti võib tähelepanu pöörata kodule ja kodususele erinevates paikades ja kultuurides. Missugused esemed, tavad ja harjumused teevad ülemineku ühest keskkonnast teise kergemaks või just raskemaks? Teemale võib läheneda ka erinevusi vaadeldes ning lähtuda sellest, mis eri kultuurides jääb just teistsugusena silma.

Lisaks intervjueerimisele võib paluda uuringus osalejatel pidada teemakohaseid päevikuid, võib vaadata koos fotosid ja arutleda nendega seotud teemade üle. Julgustame õpilasi kasutama ka loovaid meetodeid nagu koos joonistamine ja joonistuste analüüsimine. Samuti võib analüüsida luuletusi, teoseid või blogisid. Uurimismeetodite valikut peaks autor analüüsiosas põhjendama, üldistama ja tervikuks siduma.

VALIK KIRJANDUST

Aivar Jürgenson (koost). *Rände- ja diasporaauurimine kaasaegses Eestis*. *Eesti Rahva Muuseumi aastaraamat*, nr 67. Tartu: Eesti Rahva Muuseum, 2026.

Kaja Kumer-Haukanõmm, Keiu Telve. Eestlased maailmas. – Tiit Tammaru (peatoim). *Eesti inimarengu aruanne 2016/2017: Eesti rändeajastul*. Tallinn: Eesti Koostöö Kogu, 2017, lk 72–79. Internetis: https://2017.inimareng.ee/valjapoole-avatud-eesti/eestlased-maailmas/

Elo-Hanna Seljamaa. Kuulub – ei kuulu: Kuulumise, konviviaalsuse ja autohtoonsuse mõistetest. – *Keel ja Kirjandus*, nr 5, 2022, lk 404–422. Internetis: https://www.keeljakirjandus.ee/ee/archives/31365

Pihla Maria Siim. Jututamise meetodist laste rändelugude uurimisel. – *Mäetagused*, nr 74, 2019, lk 77–98. Internetis: https://www.folklore.ee/tagused/nr74/siim.pdf

Pihla Maria Siim, Keiu Telve (koost). *Minu kaks kodumaad*. [Tallinn]: Helios, 2019.

INTERNETIALLIKAS

Terje Toomistu. Mida tähendab elu kahe kodu vahel – ja kas see teeb kellestki vähem eestlase? – Postimees 31.01.2026. Internetis: https://arvamus.postimees.ee/8405048/terje-toomistu-mida-tahendab-elu-kahe-kodu-vahel-ja-kas-see-teeb-kellestki-vahem-eestlase?

NB! Kui õpilasel või õpetajal on selle teema kohta täiendavaid küsimusi, siis võib ühendust võtta eposti aadressil kristel.kivari@ut.ee (Kristel Kivari).

3. Pärimus ebakindlas maailmas

Maailm on pidevas muutumises ja koos sellega teiseneb ka pärimus. Kiired ühiskondlikud muudatused eeldavad meilt kohanemist, mis ei pruugi alati kulgeda valutult. Kriiside ja muutustega toimetulekul mängib olulist rolli tänapäevane folkloor selle erinevates vormides. See võib tekkida otsese reaktsioonina reaalsetele sündmustele, kuid sageli kujundab meie ohutaju ka meedia ja sotsiaalmeedia loodud reaalsus. Sellise pärimuse tüüpilised näited on rahvapärased hoiatuslood, nutikad ellujäämisnipid, naljad ja palju muud.

Pärimuse üks oluline funktsioon on aidata meil ebameeldivate ja keeruliste olukordadega kohaneda. Folkloorsete lugude jutustamine võimaldab kriisiolukorras kogetut tõlgendada psühholoogiliselt sobivas võtmes ning kujundada isiklik vaatenurk nii enda rolli kui ka laiemate kultuuriliste väärtuste kohta. Pärimust kasutatakse sisemise emotsionaalse tasakaalu taastamiseks olukordades, kus väliseid asjaolusid on võimatu

kontrollida. Rasketest teemadest ülesaamisel toetutakse nii esivanemate pärandile, vaimsetele õpetustele kui ka kaasaegsele tehnoloogiale, sealhulgas internetile ja tehisarule. Lisaks luuakse sümboleid ja kujundeid, näiteks meeme ja nalju, mis aitavad kogemusi mõtestada ja rasketel aegadel iseendaks jääda. Tänapäeval on just sotsiaalmeedia see kanal, kus väljendatakse tundeid, otsitakse mõttekaaslasi ning jagatakse kogemusi, kui muudest allikatest abi leidmine osutub keeruliseks.

Soovitame uurimistööks koguda andmeid kombineeritud meetoditega. Palju teemakohast materjali leidub veebiplatvormidel, kuid seda võib koguda ka suuliste intervjuude ja kirjalike küsitluste abil. Sobivate andmekogumismeetodite valik sõltub püstitatud uurimisteemast ja valitud sihtrühmast. Võimalikud uurimisküsimused on näiteks järgmised: Kuidas leevendatakse pärimuse abil pandeemiate, sõja, keskkonnamuutuste või majandusprotsessidega seotud hirme? Milliseid toimetulekuviise ja kombeid kirjeldatakse suurte ühiskondlike muutustega seoses? Kuidas rakendatakse pärimuslikke vahendeid rasketest teemadest ülesaamiseks nii isiklikul tasandil kui ka vastusena ühiskondlikele ohtudele (nt telefoni- ja küberpettused) või globaalsetele kriisidele (nt julgeoleku- ja keskkonnariskid)? Milliseid praktikaid selleks kasutatakse ning kuidas neid kriisidega toimetulekuks esitletakse – olgu selleks huumor ja meemide loomine (nt netiturvalisuse teemal), blogimine, vlogimine, sotsiaalmeediagrupid või vahetu suhtlus, aga ka tehisaru kasutamine nõustajana, religioossed rituaalid, käsitöö või isetegemise vormid (nt prepper-liikumine ehk valmistumine olukorraks, kus tavatarveahelad katkevad)?

VALIK KIRJANDUST

Anastasiya Fiadotava, Piret Voolaid. Fännikultuuri loomine koroonakriisis Eesti ja Valgevene jalgpallijuhtumite näitel. – *Mäetagused*, nr 79, 2021, lk 55–86. Internetis: https://www.folklore.ee/tagused/nr79/fiadotava_voolaid.pdf

Reet Hiiemäe, Mare Kalda, Mare Kõiva, Piret Voolaid. Koroonakriisi rahvapärased väljendused Eestis: Folkloori taaskasutus kui toimetulekuviis. – *Keel ja Kirjandus*, nr 12, 2020, lk 1011–1032. Internetis: https://www.keeljakirjandus.ee/ee/archives/27623

INTERNETIALLIKAD

Helena Aadli. Sotsiaalmeedia ei ole tilulilu. Intervjuu Maria Murumaa-Mengeliga. – *Müürileht*, mai 2025. https://www.muurileht.ee/sotsiaalmeedia-ei-ole-tilulilu-intervjuu-maria-murumaa-mengeliga/

Ebe Pilt. Reet Hiiemäe: Eesti pärimuses sõja sümbolprintsiipi praktiliselt välja ei joonistugi. – *Postimees*, 16.04.2022. Internetis: https://arvamus.postimees.ee/7501424/ak-fookus-reet-hiiemae-eesti-parimuses-soda-valja-ei-joonistugi

NB! Kui õpilasel või õpetajal on selle teema kohta täiendavaid küsimusi, siis võib ühendust võtta eposti aadressil andrus.tins@folklore.ee (Andrus Tins).

4. Kogukond, pärimus ja kuuluvus

Folkloor on kogukondlik looming, see elab teatud moel seotud inimrühmas, luues ja tugevdades üksikisiku identiteeti ehk eneseteadvust ning kuuluvust ehk meie-tunnet. Kogukondlik pärimus on väga mitmekesine, koondades näiteks kombeid inimese elukaare sündmuste tähistamiseks (pulmad ja matused, sünnipäevad), tavasid meie-tunde loomiseks (kirikupühad, laulupeod) ning lugusid elukeskkonna ja ümbritseva looduse mõtestamiseks (ajalugu ja kohalood).

Veel 150 aastat tagasi olid kogukonnad küllaltki paiksed ning kogukondlikku pärimust anti edasi põlvest põlve. Praegu kolivad inimesed elu jooksul korduvalt, kuid vajavad endiselt teistega mingit ühisosa, mistõttu paikkondlikku pärimust tekib nii suvitajatest koosnevas külas kui ka mõnes moodsas linnaosas. Inimesed loovad sidet uue kogukonnaga, kasutades ajaloolist pärimust arhiividest, elustades kunagisi tähtpäevi ning märgistades unustuse hõlma vajunud mälestusmärke. Kuid mõnikord leiutatakse ka täiesti uusi lugusid ja kombeid.

Kaasaegne inimene tegutseb enamasti koduringist väljaspool, kus moodustuvad samuti kogukonnad: töökollektiivid, koolipered, kultuuri- ja spordiharrastajate kooslused (laulukoorid, rahvatantsurühmad, spordivõistkonnad ja -klubid). Kõigil neil rühmadel kujunevad omamoodi tavad sündmuste korraldamiseks ning pärimus, mis lisaks kirjalikule ja ametlikule dokumentatsioonile jagab kogemusi ühelt põlvkonnalt teisele ja tugevdab kuuluvustunnet. Hoopis omalaadi kogukonnad moodustavad internetis, kus meie-tunne tekib inimeste vahel, kes ei ole kunagi kohtunud, kuid keda seob näiteks kellegi või millegi jälgimine ja fännamine, ühiste vestluste pidamine või mängude mängimine. Ka sellistes kogukondades tekivad omad tavad ja pärimus, mis loob ja kinnitab identiteeti.

Selle teema raames ärgitame olümpiaadil osalejat uurima mõnd kogukonda, mis talle huvi pakub või mille liige ta ise on. Uurimuse tegemiseks võib kasutada erinevaid (interneti)allikaid (andmebaase, ajakirjandust) või küsitleda ise oma tuttavaid. Eeskuju saab võtta näitena toodud folkloristlike küsitluskavade küsimustest ja seltside kodulehtedelt. Uurimuse tulemuse võib esitada ka praktilise väljundina, näiteks mõne kogukonna (nt küla-, tänava- või linnaosaseltsi, hobiringi või tantsurühma) kodulehena.

Pane tähele, milline kogukond on sulle lähedane või huvipakkuv. Kui otsustad teha uurimuse mõnest ajaloolisest kogukonnast, võid otsida andmebaasidest selle kohta folkloorset või ajaloolist pärimust (näiteks KIVIKE, Koobas, LEPP, Ajalooline pärimus). Kui huvitud mõnest kaasaegsest kogukonnast, võid otsida internetist sellega seonduvat (näiteks linnaosaga seotud pajatused). Võid ka mõelda, kuhu sa ise kuulud, millised kohad on sulle endale olulised, milliste lugudega seonduvad, milliseid tundeid tekitavad. Näiteks mõni kivi või suur puu linna pargis, tore maja, isegi tühermaa, kus omaette olla saab. Väga tore on sellistele lugudele lisada fotosid ja isegi täpseid koordinaate. Võid küsitleda oma pereliikmeid või klassikaaslaseid neile tähtsate kohtade kohta.

Kui oled mõne huvitegevuse rühma liige, näiteks koorilaulja, rahvatantsija, harrastusteatri näitleja, sportlane, võiksid läbi mõelda, milliseid ühiseid ettevõtmisi sinu kogukond ette võtab ning kuidas luuakse rühmas kuuluvustunnet. Kuidas peetakse näiteks kooriproove ja -laagreid, kuidas valmistutakse esinemiseks? Kas koorikaaslastega võetakse ette midagi proovidest väljaspoolgi? Võid küsitleda näiteks vanemaid koorilauljaid, kes saaks jagada oma mälestusi laulupidudele püüdlemisest ning pidudel toimunust.

Kui küsitled oma uurimuseks teisi inimesi, olgu need pereliikmed, tuttavad või päris võõrad, siis ära unusta neid teavitamast, millega täpsemalt tegeled. Enamasti ollakse oma kogukonna üle uhked, kuid keegi ei peaks sattuma oma arvamuse või harrastuse pärast ebamugavasse olukorda. Küsi üle, kas räägitut võib teistele avaldada. Küsitletav võib jääda soovi korral anonüümseks ning uurimuses võib tegeliku nime asemel kasutada varjunime, ainult vanust vms.

VALIK KIRJANDUST

Urve Uusberg, Valter Uusberg (koost). *Riinimanda reisiraamat*. Rapla: Rajakaar, 2018. Internetis: https://www.digar.ee/arhiiv/nlib-digar:365269

Annely Erm, Kaja Allilender (toim). *Rahvakultuuri Aastaraamat 2025*. Viljandi: Eesti Rahvakultuuri Keskus, 2026. Internetis: https://rahvakultuur.ee/wp-content/uploads/2026/03/rahvakultuuri-aastaraamat-2025-veebi.pdf

INTERNETIALLIKAD

Valik küsitluskavu:

Fännikultuur ja spordifolkloor: küsitluskava spordifännile. https://www.folklore.ee/rl/fo/valitoo/kystl4.php

Suguvõsa ja külakokkutulekud. Eesti Rahvaluule Arhiivi küsitluskava. https://kratt.folklore.ee/ctrl/et/Kysitluskavad/andmed/1

Minu maastikud. Eesti Rahvaluule Arhiivi küsitluskava. https://kratt.folklore.ee/ctrl/et/Kysitluskavad/andmed/8

Teatetants. Eesti Rahvaluule Arhiivi ja Eesti Rahvatantsu ja Rahvamuusika Seltsi küsitluskava. https://www.folklore.ee/era/kysitlus/teatetants.htm

Andmebaasid:

KIVIKE. Eesti Kirjandusmuuseumi virtuaalne uurimissaal. https://kivike.kirmus.ee

Koobas. Kohapärimuse andmebaas. https://galerii.kirmus.ee/koobas/

LEPP ehk Lõuna-Eesti pärimuse portaal. https://www.folklore.ee/lepp/

Ajalooline pärimus Eesti Kultuuriloolise Arhiivi kogudest. www.folklore.ee/pubte/ajaloolist/

Erialaühenduste ja seltside kodulehed:

Supilinna Selts. https://www.supilinn.ee/

Käsmu külaselts. https://kasmu.eu/

Telliskivi Selts. Kalamaja ja Pelgulinn. https://www.telliskiviselts.info/index.html

Eesti Harrastusteatrite Liit. https://www.harrastusteatrid.eu/

Eesti Rahvakunsti ja Käsitöö Liit. https://folkart.ee/

Eesti Rahvatantsu ja Rahvamuusika Selts. https://errs.ee/

NB! Kui õpilasel või õpetajal on selle teema kohta täiendavaid küsimusi, siis võib ühendust võtta eposti aadressil liina.saarlo@folklore.ee (Liina Saarlo).

5. Maailmavaade, uskumused ja tõekspidamised 21. sajandil

Tänapäeva Eesti usundiline kultuur on mitmekülgne ja avatud maailmavaatelisteks otsinguteks. Traditsiooniline ristiusk elab edasi erinevates vormides, kuid esile on tõusnud ka mitmeid alternatiive, mille hulka kuuluvad maausk, idamaade usundid ja uue vaimsusega seotud õpetused nagu astroloogia, jooga, meditatsioon ja manifesteerimine. Tänapäeval on üha sagedasem, et inimene ei pea end ühegi konkreetse religiooni järgijaks, vaid põimib kokku erinevaid uskumusi ja eri-ilmelisi usundilisi traditsioone.

Selle teema raames on üks olulisi uurimisküsimus, kuidas inimesed oma maailmapilti kujundavad? Kas see sünnib kodust kaasa saadud teadmistest, isiklikest kogemustest või haridusest? Kas vastavaid teadmisi saadakse ka võõrsil elades või reisides, kui puututakse kokku teiste kultuuridega? Teaduslikku mõtlemist ja ratsionaalset käitumist saadab tänapäeval varjuna alternatiivne usundiline aines, mis ei põhine teaduslikel tõenditel, kuid millel on maailmavaatele tugev mõju. Siia kuuluvad näiteks kristallid ja poolväärikivid, amuletid, horoskoobid, looduslikud pühakohad, energeetilised väljad, needused, vandenõuteooriad ja palju muud. Mõnede jaoks on see ebausk või uhhuu-pärimus, teiste jaoks tõde. Folkloristika vaatepunktist on aga huvitav küsida, kuidas kujunevad vastuolulised suhtumised neisse usundilistesse nähtustesse?

Soovitame tähele panna ka põlvkondade vahelisi erinevusi. Kas vanavanemad toetuvad rohkem traditsioonilisele religioonile või hoopis teaduslikule mõtlemisele, samal ajal kui noored huvituvad uuest vaimsusest? Mida arvavad uue vaimsuse maailmapildist vanemad? Milliseid uskumusi järgitakse, milles kaheldakse? Kas inimesed peavad end religioosseks, vaimseks või mitteusklikuks? Millised kogemused on mõjutanud inimeste maailmavaadet ja kuidas kujundavad seda haridus, meedia, sõbrad, perekond ja eluraskused? Milliseid lugusid jutustatakse, kui küsida erakordsete ja üleloomulike kogemuste kohta? Näiteks, kui levinud on Eestis kummituspärimus? Millised on vastavad kogemusjutud ja mida kummitustest arvatakse?

See olümpiaaditeema aitab otsida vastust ka suurele küsimusele, miks uskumused on inimkultuuri lahutamatu osa ja miks need püsivad isegi teaduspõhises ühiskonnas.

Täpsema teema või uurimisprobleemi võib sõnastada vabalt. Ainest saab leida meediakajastustest, sotsiaalmeediast, internetist; samuti võiks õpilane läbi viia küsitlusi ja/ või intervjuusid.

VALIK KIRJANDUST

Lea Altnurme (toim). *Mitut usku Eesti* VII. Loodus. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus, 2025.

Reet Hiiemäe (koost). *Eesti õpilaste üleloomulikud kogemused*. Tartu: Eesti Folkloori Instituut, Eesti Kirjandusmuuseum, 2019.

Reet Hiiemäe. *Usundid ja vaimsed õpetused Eestis*. Tallinn: Varrak, 2019.

Reet Hiiemäe, Mare Kõiva. *Maarjahein ja imevesi. Pärimuslikud naiste rituaalid Eestis*. Tallinn: Postimees, 2022.

Marko Uibu (toim). *Mitut usku Eesti III. Valik usundiloolisi uurimusi: uue vaimsuse* eri. Tartu: TÜ kirjastus, 2013.

Marko Uibu. Elu tõelise olemuse tunnetamine, moodsa aja religioon või umbluu – Uue vaimsuse erinevad nimetamis- ja käsitlusviisid Eestis. – *Usuteaduslik Ajakiri*, 2016, lk 99–121. https://ojs.utlib.ee/index.php/UA/article/view/23661/18013

INTERNETIALLIKAID

Maavalla Koja kodulehekülg. https://www.maavald.ee/

Para-web Foorum. https://www.para-web.org/

NB! Kui õpilasel või õpetajal on selle teema kohta täiendavaid küsimusi, siis võib ühendust võtta eposti aadressil ulo.valk@ut.ee (Ülo Valk).

6. **Folkloor ja sotsiaalmeedia**

Lisaks füüsilisele ruumile tekib ja levib tänapäeval folkloor ka interneti digitaalsetes suhtlsuskeskkondades. Täpsemalt võime leida internetifolkloori sotsiaalmeediast, so selles osas veebist, mida võib tuginedes analoogiale füüsilise ruumiga nimetada kohtumispaikadeks. Need on paigad, kus elavad oma igapäeva elu, jagavad ja vahetavad kogemusi, teadmisi ja informatsiooni, veedavad vaba aega ning loovad ja kinnistavad oma identiteete nii üksikisikud kui ka suuremad inimeste rühmad. Internetifolkloori hulka kuulub mitmesugune jutupärimus (nt kogemuslood, vandenõuteooriad, kuulujutud). Samuti võib leida internetist vale- ja eksitava infoga seonduvat folkloori (petukirjad, libakontod ja -profiilid, libakuulutused, libaabipalved, tehisaru süvavõltsingud jm). Ühtlasi on sotsiaalmeedias leidnud endale uue elu mitmesugused lühivormid (nt kalambuurid, vanasõnad) ja muu varasemast traditsioonist tuntud folkloor (nt uskumused, tavad). Lisaks ringleb sotsiaalmeedias justnimelt selle digitaalse suhtluse eripäradest mõjutatud folkloori: siia kuuluvad mitmesugused trendid, internetimeemid, veebisuhtluse osana mängitavad lause- ja sõnamängud, väljakutsed jm.

Selle teema raames võib õpilane keskenduda mõnele konkreetsele internetifolkloorinähtusele või üldisemalt mõne veebis koonduva rühma pärimuse kirjeldamisele ja analüüsimisele. Näiteks võib küsida, kuidas levivad sotsiaalmeedias kogemuslood, mis rolli mängivad need rühmakuuluvuse tunde tekkimisel ning tähenduste loomisel? Olulised on ka eneseesitlusega seotud teemad: milliste internetifolkloori nähtuste abil kujundatakse veebisuhtluses individuaalset- ja/või rühmaidentiteeti (kasutajanimed, profiilipildid, kogemuslood, rollimängud vm). Miks ja kuidas levivad sotsiaalmeedias lood "varjatud tõdedest" (nt kuulujutud ja vandenõuteooriad lennukite kondensjälgedest ehk keemiapilvedest, 5G-mastidest, vaktsineerimimise kahjulikkusest või kuulsuste "päris" elust)? Põnev teema on ka TikToki

trendid ja väljakutsed (*challenges*). Nii võib näiteks küsida, miks noored nendes osalevad ning millised folkloorsed mustrid seal ilmnevad?

Keskenduda võib ka uudisfolkloorile, küsides, kuidas reageerib internetifolkloor päevakajalistele sündmustele ning nende meediakajastustele (nt internetimeemid või netinaljad mõnest poliitilisest sündmusest, kuulujutud, vandenõuteooriad seoses mõne päevakajalise sündmusega vm). Põnevaks ja aktuaalseks uurimisfookuseks võivad olla ka tehisintellekti abil loodud süvavõltsingud. Näiteks võib uurida, milliseid alalikke võib selles rikkalikus ainestikus eristada. Kuidas saame aru, et tegu on võltsingu ja folklooriga? Ning millised funktsioone tehisaru loodud folkloor tänapäeva maailmas täidab?

Selle teema raames saab andmeid koguda internetivälitööde abil. Vaadelda ja koguda võib sotsiaalvõrgustike (nt Facebook, Instagram, TikTok) postitusi ja nende tagsisisidet. Samuti võib jälgida nt uudisteportaalide kommentaariumeid või konkreetsete teemaviidetega (hashtagidega #) seotud sotsiaalmeedia sisu. Samuti võib teha osalusvaatlust – dokumenteerida ja analüüsida veebisuhtlust, milles oled ka ise aktiivne osaline. Teha võib ka intervjuusid sotsiaalmeediakasutajatega.

VALIK KIRJANDUST

Anneli Baran. Visuaalne huumor internetis. – *Mäetagused*, nr 58, 2012, lk 123–140. Internetis: https://www.folklore.ee/tagused/nr52/baran.pdf

Reet Hiiemäe. Painajakogemusest rääkimine internetifoorumites. – Mäetagused, nr 59, 2015, lk 51–74. Internetis: https://www.folklore.ee/tagused/nr59/hiiemae.pdf

Maili Pilt. Süstlad, ananass ja vikerkaarebeebid Kehavälise viljastamise teekonna visualiseerimisest Instagramis. – Keel ja Kirjandus, nr 1-2, 2020, lk 62–79. Internetis: https://www.keeljakirjandus.ee/ee/archives/26229

Maili Pilt. Rasestumise, lapseootuse ja sünnitusega seotud kogemuslugude funktsioonidest www.perekool.ee foorumite suhtluses. Folkloristlik teemaanalüüs. – *Mäetagused*, nr 72, 2018, lk 49–80. Internetis: https://www.folklore.ee/tagused/nr72/pilt.pdf

Maili Pilt. Välitööd Internetis. – Merili Metsvahi (koost). Folkloristlikud välitööd. Kõrgkooliõpik. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus, 2017, lk 104–119.

Daniel Tamm. Meemi üürike õnn. – Müürileht, 10.04.2018. Internetis: https://www.muurileht.ee/meemi-uurike-onn/

Piret Voolaid. Varateismeliste identiteet ja väärtused Facebooki ahelpostitustes. – Mare Kõiva, Eda Kalmre (toim). Maailm ja multitasking. (Tänapäeva folkloorist, 10.) Tartu: EKM Teaduskirjastus, lk 49–76. Internetis https://www.folklore.ee/rl/pubte/ee/cf/multi/facebook.pdf

KUULAMIST

Piret Voolaid. Koroonaaja internetifolkloor kui toimetuleku võti. Tartu Ülikooli väärikate ülikooli loeng 29.04.2022 Tartu: Tartu Ülikooli Televisioon. Internetis: https://uttv.ee/naita?id=33162&sessioon=13719824856863594416

NB! Kui õpilasel või õpetajal on selle teema kohta täiendavaid küsimusi, siis võib ühendust võtta eposti aadressil maili.pilt@ut.ee (Maili Pilt).

7. Pärimus: päri- ja/või vastukarva?

2027. aastal tähistab Eesti Kirjandusmuuseumi Eesti Rahvaluule Arhiiv oma 100. tegevusaastat. Sellega seoses on käesolev teemaplokk seotud Eesti Rahvaluule Arhiivi küsitluskavaga "Pärimus elus ja mälus".

Omakultuuri kohta kasutatakse mitmeid mõisteid: folkloor, rahvaluule, kombed ja tavad, traditsioonid, pärimus jne, mis kõik toovad esile nende mõistete veidi erinevaid tähendusvälju. Niisamuti on igaühel oma isiklikud kokkupuuted pärimusega. Need võivad kujundada kuuluvustunnet, sidudes meid esivanemate, kodu või sõpruskonnaga ning aidata mõista, kes oleme või kes me olla ei taha. Pärimus ei ole ainult see, mida me pärime – see on ka see, mida me ise märkamatult loome. Mõni nali, komme või ütlus võib näiteks pereringis, kooli- või töökollektiivis käibele jääda ja muutuda traditsiooniks. Pärimuse esmane tajumine võib alata omaenda lähedalt: näiteks suguvõsa lood, fotod, kirjad ja mälestused aitavad mõista oma pere ja kogukonna juuri, aga ka seda, kuidas pärimus on seotud koduse keskkonna ja maastikuga.

Uurimistööd kirjutades pane tähele, kuidas noored praegu pärimust tajuvad. Mis neid pärimuse juures kõnetab või sellest just eemale peletab? Mis tekitab neis küsimusi ning millist rolli mängib pärimus noorte eneseteadvuse ja maailmapildi kujunemisel? Kuidas meedia – olgu see ajaleht, televisioon, raadio, film või sotsiaalmeedia – on pärimust kujutanud ning kas ja kuidas see kujutamine on ajas muutunud? Mõned pärimuslikud tegu- või mõtteviisid tunduvad tänapäeval iganenud või sobimatud. Mida tasub varasemast või praegu käibel olevast pärimusest edasi kanda, mida mitte ja miks? Miks on meile vaja folklooriarhiive ja muuseume? Kas talletame pärimust iseendi, eelnevate või tulevaste põlvkondade pärast?

Teema valinu saab materjali kogumiseks toetuda Eesti Rahvaluule Arhiivi küsitluskavale "Pärimus elus ja mälus", võimalik on kombineerida omavahel nii suulist kui kirjalikku küsitlust. Küsitleda võib erinevaid põlvkondi või keskenduda ainult eakaaslastele. Andmete kogumisel arvesta kogumiseetikaga ning anonümiseeri andmed (nt märgi isiku sugu ja vanus, välitööde materjalidele tuleb viidata ühtse süsteemi järgi). Lisaks küsitluse tulemuste analüüsile peaks töös toetuma ka loetud allikatele, neile korrektselt viidates.

VALIK KIRJANDUST

Alan Dundes. Identiteedi määratlemine folkloori kaudu. – *Kes on rahvas? Valik esseid folkloristikast*. Tallinn: Varrak, 2002, lk 33–69.

Lauri Honko. Folklooriprotsess. – *Mäetagused*, nr 6, 1998, lk 56–84, Internetis: http://www.folklore.ee/tagused/nr6/honko.htm

Tiiu Jaago. Rahvaluule mõiste kujunemine Eestis. – *Mäetagused*, nr 9, 1999, lk 70–91. Internetis: https://www.folklore.ee/tagused/nr9/rhl.htm

Merili Metsvahi, Ülo Valk (koost). *Regivärsist netinaljadeni. Sissejuhatus rahvaluulesse*. Tallinn: Koolibri, 2005.

Merili Metsvahi. Intervjuu. – Metsvahi, Merili (koost). *Folkloristlikud välitööd. Kõrgkooliõpik*. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus, 2017, lk 79–103.

INTERNETIALLIKAD

Eesti Rahvaluule Arhiivi küsitluskava "Pärimus elus ja mälus". Eesti Rahvaluule Arhiivi koduleht: https://www.folklore.ee/era/kysitlus/parimuselus2026.pdf

Tiiu Jaago, Astrid Tuisk. Rahvaluule – kuidas, kus ja millest. E-kursus. Tartu: Tartu Ülikool, 2011. https://dspace.ut.ee/norepo/19046/

NB! Kui õpilasel või õpetajal on selle teema kohta täiendavaid küsimusi, siis võib ühendust võtta eposti aadressil ave.gorsic@kirmus.ee (Ave Goršič).

8. Tervis, teadmised ja praktika

Kes poleks kuulnud soovitust juua kurguvalu korral teed mee ja sidruniga, panna haigele kohale teeleht või juua palaviku korral pärnaõieteed? Tervis on valdkond, kus ametlik meditsiin ja rahvapärased teadmised tihedalt põimuvad. Folkloristid ei uuri siinkohal ravimeetodite meditsiinilist tõhusust, vaid seda, kuidas terviseteadmised levivad, kellelt neid saadakse ja milliseid tähendusi neile omistatakse. Seejuures hõlmab tervisepärimus nii põlvest-põlve edasi kantud perekondlikke teadmisi ja uskumusi, kuidas üht või teist haigusseisundit ravida, kui ka tänapäevaseid, sh sotsiaalmeedias levivaid teadmisi, näiteks ülitervislikest "supertoitudest" ja vaimset ja füüsilist tervist toetavatest tegevustest. Tervisepärimus levib nii pereringis (ema või vanaema õpetused), sõpruskondades kui ka üha enam veebifoorumites ja sotsiaalmeedia gruppides. Mõnikord pöördutakse rahvameditsiini poole usaldamatusest ametliku süsteemi vastu, teinekord aga soovitakse säilitada esivanemate traditsioone või leida enda tervisemurele leevendust looduslähedasel viisil.

See teema kutsub uurima, kuidas tänapäeva inimesed oma tervisega seotud otsuseid teevad, kust pärinevad nende teadmised ning kuidas nad neid teadmisi rakendavad. Kuidas leitakse lahendusi kergematele tervisemuredele väljaspool ametlikku meditsiini? Millised uskumused levivad erinevate ravimeetodite tõhususe kohta? Millal eelistatakse rahvatarkust ja millal pöördutakse arsti poole? Küsida võib ka kellelt ja millistest kanalitesti teatud ea- või huvigrupi tervisega seotud teadmised pärinevad – vanavanematelt, pereliikmetelt, eakaaslastelt, õpetajatelt, meditsiiniekspertidelt, sotsiaalmeediast või peavoolumeediast? Oluline on ka küsida, kas ja missuguste terviseprobleemide korral usutakse pigem arsti, pereliikmete jt lähikondlaste kogemustel põhinevaid teadmisi, sotsiaalmeedias (sh konkreetsetes tervisegruppides) levivat ja jagatavaid teadmisi ja kogemusi, või hoopis võrgurobotitelt saadud tervisenõuandeid? Ning miks selliseid valikuid tehakse?

Uurimuse keskmes võib olla konkreetne, tänapäeval kasutatav tervisepraktika (nt talisuplus, saunarituaalid, ravimteede kasutamine viirushaiguste ravis, rahvameditsiinivõtete kasutamine haavaravis vm). Keskenduda võib põlvkondade vahelisele võrdlusele: milliseid koduseid ravimeetodeid tundsid vanavanemad ja milliseid kasutavad tänapäeva noored? Uurida võib, millised on tänapäeva noorte teadmised ja uskumused tervislikust eluviisist ning kuidas neid igapäevaelus rakendatakse. Uurimuse keskmesse võib võtta ka uuema aja tervisepärimuse, mis levib sotsiaalmeedias. Näiteks, kuidas kasutatakse kristalle, eeterlikke õlisid või manifesteerimist kui kaasaegset maagilist eneseabi. Samuti võib uurida sotsiaalmeedia materjali põhjal tervisega seotud kuulujutte ja vandenõuteooriaid – nt seoses teemaga, miks inimesed eelistavad vaktsineerida või mitte vaktsineerida. Uurida võib inimeste kogemuslugusid teatud tervisemurega toimetulekul või millised uskumused ja lood levivad sotsiaalmeedias haiguspuhangute ajal (nt uute „imeravimite ilmumine“).

Meetoditena võib kasutada intervjuud (nt vestlused pereliikmete või tuttavatega nende terviseteadmistest ja harjumustest), küsitlust (laiema rühma, nt koolikaaslaste tervisega seotud teadmiste, uskumuste ja harjumuste väljaselgitamine), vaatlust või osalusvaatlust sotsiaalmeedias (nt arutelude jälgimine ja analüüs mõnes terviseteemalises Facebooki grupis), ning vaatlust või osalusvaatlust füüsilises ruumis (nt saunarituaalide jälgimine).

VALIK KIRJANDUST

Reet Hiiemäe, Mare Kalda, Mare Kõiva, Piret Voolaid. Koroonakriisi rahvapärased väljendused Eestis: Folkloori taaskasutus kui toimetulekuviis. – Keel ja Kirjandus, nr 12, 2020, lk 1011–1032. Internetis: https://www.keeljakirjandus.ee/ee/archives/27623

Raivo Kalle, Renata Sõukand. Sissevaade eestlaste ravimtaimede tundmise mitmekesisusse. – *Mäetagused*, nr 45, 2010, lk 77-94. Internetis: https://www.folklore.ee/tagused/nr45/soukalle.pdf

Eda Kalmre. Kiire ja tervislik toit – kas alati ka usaldusväärne? Kaubanduslikud kuulujutud tänapäeva tarbimisühiskonnas. – Mäetagused, nr 59, 2015, lk 75–96. Internetis: https://www.folklore.ee/tagused/nr59/kalmre.pdf

Mare Kõiva. Pärimusmeditsiin ja globaliseeruvad tervisetrendid. – Mäetagused, nr 75, 2019, lk 5–24. Internetis: https://www.folklore.ee/tagused/nr75/koiva.pdf

Marju Kõivupuu. Rahvameditsiin. – A. Viires, E. Vunder (koost). *Eesti rahvakultuur*. 2. täiend. tr. Tallinn: Eesti Entsüklopeediakirjastus, lk 451–468.

Piret Paal (koost). *Inimene, tervis ja haigused*. Terviseteemaline kogumik Medica. Tänapäeva folkloorist, 9. Tartu: EKM Teaduskirjastus, 2010. Internetis: https://www.researchgate.net/publication/265733124_Inimene_tervis_ja_haigused

NB! Kui õpilasel või õpetajal on selle teema kohta täiendavaid küsimusi, siis võib ühendust võtta eposti aadressil maili.pilt@ut.ee (Maili Pilt).

9. **Loodus ja paigad minu ümber ja kaugemal**

Looduse tundmaõppimine ei tähenda üksnes keemia, bioloogia ja füüsika tundides saadavaid teadmisi. Looduse tähendusrikkus kasvab looduses viibimise, mitmesuguste

kohtumiste ja elamuste toel, mille tulemusena tekivad meeldejäävad lood ja vahetul kogemusel põhinevad teadmised. Looduse tähendusrikkust kaasaja maailmas võimendavad kahtlemata ka linnastumine ja linnakeskkond, kliimamuutused ja majanduse areng, ning nendest tulenevad vaidlused ja vastuolud (nt avalikus ruumis toimuv poleemika metsaseaduse teemal).

See uurimisteema suunab õpilasi märkama looduskultuuri: näiteks uurima lugusid kohtumistest loomadega, jäädvustama pärimust tähenduslikest puudest, kividest või teistest maastikuvormidest. Vaatluse all võib olla ka mõni matkarada või looduses läbi viidav sündmus, sellel sündmusel osalejate kogemused ja põhjused, miks nad sellel sündmusel osalevad. Keskkonnahoid, talgud või loomade päästmisega tegelemine on samuti osa kaasaegsest suhtest loodusega. Uurimisteemana võib vaadelda ka mahajäetud paiku, milles kunagi käis elu, samuti kodust aiapidamist või koduloomadega seotud tegevusi.

Folkloristikas on kasutusel mõiste kohapärimus, mis hõlmab erilaadseid kohasidusaid folkloorivorme: kogemuslugusid, muistendeid, uskumusteateid, kombekirjeldusi, jpm. Eesti Rahvaluule Arhiivis säilitatud lood inimeste jaoks tähenduslikest paikadest võivad sageli olla "teejuhid" nende paikade uuesti külastamiseks. Nii võib kohapärimuse uurimiseks inspiratsiooni ammutada internetis leiduvatest andmebaasidest või folkloristide koostatud paikkondlikest väljaannetest. Hea on siiski käia koduümbruse paikades ka ise kohal, et märgata seda, kuidas looduse erinevad vormid ja liigid, pärimuslikud paigad, mälestused ja vahetu kogemus moodustavad koos tähendusliku "looduse".

VALIK KIRJANDUST

Mall Hiiemäe. *Väike puu- ja põõsaraamat rahvapärimusest.* Tartu: EKM Teaduskirjastus, 2020.

Mall Hiiemäe. *Väike kalaraamat rahvapärimusest.* Tartu: EKM Teaduskirjastus, 2021.

Mall Hiiemäe. *Väike loomaraamat rahvapärimusest.* Tartu: EKM Teaduskirjastus, 2021.

Mall Hiiemäe. *Väike putukaraamat rahvapärimusest.* Tartu: EKM Teaduskirjastus, 2022.

Mall Hiiemäe. *Väike linnuraamat rahvapärimusest*. Tartu: EKM Teaduskirjastus, 2024.

Mall Hiiemäe, Mari-Ann Remmel. Milleks meile kohapärimus? – *Keel ja Kirjandus*, nr 5, 2020, lk 382–400. Internetis: https://www.keeljakirjandus.ee/ee/archives/26293

Aivar Jürgenson. *Seened kultuuriloos*. Tallinn: Kirjastus Argo, 2022.

Kristel Kivari (toim). *Looduslikest pühapaikadest*. *Mäetagused*, nr 83, 2022.

Marju Kõivupuu. *Eesti põrgute lood: põrgu pärimuses ja maastikul*. Tallinn: Varrak, 2021.

Piret Pungas-Kohv. Millised on sood lasteraamatutes. – *Eesti Loodus*, nr 8, 2016, lk 10–15. Internetis https://www.eestiloodus.ee/arhiiv/Eesti_Loodus08_2016.pdf

Mari-Ann Remmel. Kohapärimuse mõiste, uurimislugu ja tunnusjooned. – Heiki Valk (toim). *Muistis, koht ja pärimus II: Pärimus ja paigad*. Tartu: TÜ ajaloo ja arheoloogia instituut, 2014, lk 13–63.

INTERNETIALLIKAD

Kohapärimus ja selle uurimine ERAs. Eesti Rahvaluule Arhiivi koduleheküg: https://folklore.ee/era/teema/kohad.htm

Koobas: kohapärimuse andmebaas.
https://galerii.kirmus.ee/koobas/

Eesti Rahvaluule Andmebaasid Eesti folkloristide serveris Haldjas:
https://www.folklore.ee/ebaas/

NB! Kui õpilasel või õpetajal on selle teema kohta täiendavaid küsimusi, siis võib ühendust võtta eposti aadressil kristel.kivari@ut.ee (Kristel Kivari).